

UNESCO VISUOTINĖ KULTŪRŲ ĮVAIROVĖS DEKLARACIJA

Priimta UNESCO generalinės konferencijos 31-ojoje sesijoje,
Paryžius, 2001 m. lapkričio 2 d.

PASAULIO KULTŪRŲ TURTAS – DIALOGŲ ĮVAIROVĖ

UNESCO visuotinė kultūrų įvairovės deklaracija buvo vienbalsiai priimta labai neįprastomis aplinkybėmis. Tai įvyko UNESCO generalinės konferencijos 31-ojoje sesijoje, ministrų susitikime, surengtame iškart po 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių. Deklaracija suteikė valstybėms galimybę patvirtinti nuostatą, kad geriausias taikos laidas yra kultūrų dialogas, ir kategoriškai atmesti mintį apie neišvengiamą kultūrų ir civilizacijų konfliktą. Toks dokumentas tarptautinei bendruomenei teikiamas pirmą kartą. Jame kultūrų įvairovė iškeliamą į bendrojo žmonijos paveldo lygį ir laikoma „būtina žmonijai taip, kaip bioįvairovė būtina gamtai“. Kultūrų įvairovės apsauga tampa etiniu imperatyvu, skatinančiu gerbti asmens orumą.

Deklaracijos tikslas – saugoti kultūrų įvairovę kaip gyvastingą ir atsinaujinantį turtą, paveldą, kuris turėtų būti suvokiamas ne kaip statiškas reiškinys, bet kaip dinamiškas procesas, užtikrinantis žmonijos išlikimą. Kitas Deklaracijos tikslas – užkirsti kelią segregacijai ir fundamentalizmui, perdėtai pabrėžiantiems kultūrų skirtumus ir šitaip prieštaraujantiems Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai.

Visuotinėje deklaracijoje teigiama, kad kiekvienas asmuo turi pripažinti ne tik įvairialypį kitoniškumą ir visas jo formas, bet ir asmens tapatybės pliuralizmą daugialypėje visuomenėje. Tik taip įmanoma išsaugoti kultūrų įvairovę kaip raidos, saviraiškos, kūrybos ir novatoriškumo galimybę. Tad diskusija tarp šalių, siekiančių apginti savo kultūros vertybes ir paslaugas, „nes šie dalykai, perduodantys informaciją apie tapatybę, vertybes ir prasmę, negali būti tapatinami su paprasčiausiomis vartojamosiomis prekėmis“, ir šalių, norinčių išplėsti kultūrines teises, nebetenka aktualumo. Deklaracijoje suderinami abu šie požiūriai ir kartu pabrėžiamas juos jungiantis priežastinis ryšys: jie negali gyvuoti vienas be kito.

Ši Deklaracija kartu su pagrindiniais Veiksmų plano punktais gali tapti puikiu plėtros įrankiu, suteikiančiu globalizacijai humaniškumo. Žinoma, tai ne instrukcija, o tik bendrosios gairės, kurias valstybės narės, atsižvelgdamos į savo šalies realijas, bendradarbiaudamos su privačiu sektoriumi ir stiprindamos pilietinę visuomenę, gali paversti novatoriška politika.

Ši Deklaracija brėžia atviresnio, kūrybiško ir demokratiško pasaulio perspektyvą kaip priešpriešą fundamentiniam uždaramui. Ji yra vienas iš svarbiausių XXI a. pradžios UNESCO remiamos

naujosios etikos dokumentų. Viliuosi, kad kada nors ji turės tokią pat galią, kaip ir Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.

Koichi Matsuura,

Generalinis direktorius

UNESCO GENERALINĖ KONFERENCIJA,

išipareigodama visiškai užtikrinti žmogaus teises ir pagrindines laisves, paskelbtas Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje ir kituose visuotinai pripažintuose teisės aktuose, tokiuose kaip 1966 m. priimti du tarptautiniai susitarimai, kuriuose apibrėžiamos pilietinės ir politinės bei ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės,

primindama, kad UNESCO Konstitucijos preambulėje teigiama, jog „norint apsaugoti žmogaus orumą ir siekti teisingumo būtina plačiai skleisti kultūrą ir šviesti žmoniją. Tai šventa pareiga, kurią visos tautos privalo vykdyti savitarpio pagalbos ir atsakomybės dvasia“,

primindama pirmąjį UNESCO Konstitucijos straipsnį, kuriame, be kitų tikslų, nurodoma, kad UNESCO turėtų siūlyti „tarptautinius susitarimus, skatinančius laisvą idėjų sklaidą žodžiu ir vaizdu“,

atsižvelgdama į nuostatas dėl kultūros įvairovės ir kultūrinių teisių užtikrinimo, išdėstytas UNESCO priimtuose tarptautiniuose teisės aktuose*,

*Svarbiausi iš jų: Florencijos sutartis (1950) ir su ja susijęs Nairobio protokolas (1976), Pasaulinė autorinių teisių konvencija (1952), Tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo principų deklaracija (1966), Nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija (1970), Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija (1972), Deklaracija dėl rasės ir rasinių prietarų (1978), Rekomendacija dėl menininko statuso (1980) ir Rekomendacija dėl tradicinės kultūros ir folkloro apsaugos (1989).

dar kartą patvirtindama, kad kultūrą reikia suvokti kaip įvairių visuomenės ar jos grupių dvasinių, materialinių, intelektinių ir emocinių ypatybių visumą, ir kad kultūra aprėpia ne tik meną ir literatūrą, bet ir gyvenimo būdą, mokėjimą sugyventi, vertybių sistemas, tradicijas ir tikėjimus,**

** Šis apibrėžimas atitinka Pasaulio kultūros politikos konferencijos (MONDIACULT, Meksika, 1982), Pasaulinės kultūros ir plėtros komisijos (*Mūsų kūrybinė įvairovė*, 1995) ir Tarpvyriausybinės konferencijos, skirtos kultūros politikai ir plėtrai (Stokholmas, 1998), išvadas.

konstatuodama, kad mūsų laikų diskusijų apie tapatybę, socialinę darną ir žinių ekonomikos plėtrą pagrindas yra kultūros klausimai,

teigdama, kad geriausias pasaulio taikos ir saugumo laidas yra pagarba kultūrų įvairovei, tolerancija, dialogas, pasitikėjimu ir tarpusavio supratimu grindžiamas bendradarbiavimas,

siekdama stiprinti solidarumą, paremtą kultūrų įvairovės pripažinimu, žmonijos vienybės suvokimu ir kultūrinių mainų plėtra,

manydama, kad globalizacijos procesas, spartinamas naujųjų informacijos ir ryšių technologijų plėtros, nors ir būdamas iššūkis kultūrų įvairovei, kuria sąlygas naujam civilizacijų ir kultūrų dialogui,

suprasdama UNESCO suteiktus įgaliojimus užtikrinti produktyvios kultūrų įvairovės išsaugojimą ir sklaidą Jungtinių Tautų narėse,

skelbia tokius principus ir priima šią Deklaraciją:

VISUOTINĖ KULTŪRŲ ĮVAIROVĖS DEKLARACIJA

TAPATYBĖ, ĮVAIROVĖ IR PLIURALIZMAS

1 STRAIPSNIS. Kultūrų įvairovė – bendrasis žmonijos paveldas

Laikas ir erdvė suteikia kultūrai įvairias formas. Šią įvairovę atspindi žmonių grupių, iš kurių susideda visa žmonija, unikalumas ir gausa. Kultūrų įvairovė kaip mainų, atsinaujinimo ir kūrybiškumo šaltinis būtina žmonijai taip, kaip bioįvairovė būtina gamtai. Tai bendras žmonijos paveldas, kurį reikia pripažinti ir išsaugoti dabarties ir ateities kartoms.

2 STRAIPSNIS. Nuo kultūrų įvairovės prie kultūrinio pliuralizmo

Mūsų vis labiau įvairėjančiose visuomenėse svarbu užtikrinti sklandžius žmonių ir grupių, pasižyminčių kultūriniu pliuralizmu, įvairove ir dinamika, tarpusavio ryšius ir taikų sambūvį. Visų piliečių integracijos ir dalyvavimo politika garantuoja socialinę darną, gyvybingą pilietinę visuomenę ir taiką. Taip suprantant kultūrinį pliuralizmą politika gali atspindėti tikrąją kultūrų įvairovę. Kultūrinis pliuralizmas, neatsiejamas nuo demokratinio konteksto, skatina kultūrinius mainus ir ugdo kūrybines galias, palaikančias visuomeninį gyvenimą.

3 STRAIPSNIS. Kultūrų įvairovė kaip vystymosi veiksnys

Kultūrų įvairovė praplečia kiekvieno žmogaus pasirinkimo galimybes ir suteikia pagrindą tokiam vystymuisi, kuris suvokiamas ne tik kaip ekonomikos augimas, bet ir kaip priemonė siekti norimo intelektualinio, emocinio, moralinio ir dvasinio gyvenimo.

KULTŪRŲ ĮVAIROVĖ IR ŽMOGAUS TEISĖS

4 STRAIPSNIS. Žmogaus teisės kaip kultūrų įvairovės laidas

Ginti kultūrų įvairovę – etinis imperatyvas, neatsiejamas nuo pagarbos žmogaus orumui. Tai įsipareigojimas žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, ypač tautinių mažumų ir vietinių tautų teisėms. Niekam neleidžiama dangstantis kultūrų įvairovės sąvoka pažeisti ar suvaržyti tarptautiniuose teisės aktuose užtikrintų žmogaus teisių.

5 STRAIPSNIS. Kultūrinės teisės kaip terpė, palanki kultūrų įvairovei

Kultūrinės teisės yra neatskiriama universalių, nedalomų ir tarpusavyje susijusių žmogaus teisių dalis. Norint sudaryti sąlygas kūrybos įvairovei būtina užtikrinti Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 27 straipsnyje ir Tarptautinės ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių sutarties 13 ir 15 straipsniuose apibrėžtas kultūrinės teises. Žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės visiems pripažįsta saviraiškos, kūrybos ir jos sklaidos pasirinkta kalba (ypač gimtąja kalba) teisę, taip pat teisę gauti kokybišką išsilavinimą ir būti ugdomiems taip, kad būtų gerbiama jų kultūrinė tapatybė, teisę dalyvauti pasirinktame kultūriniame gyvenime ir plėtoti pasirinktą kultūrinę veiklą.

6 STRAIPSNIS. Padėti visiems pažinti kultūrų įvairovę

Norint užtikrinti laisvą idėjų sklaidą žodžiu ir vaizdu reikia visoms kultūroms suteikti saviraiškos galimybę ir leisti kitiems jas pažinti. Kultūrų įvairovę užtikrina saviraiškos laisvė, žiniasklaidos pliuralizmas, daugiakalbystė, lygios galimybės susipažinti su menu, mokslu ir technologijomis (taip pat skaitmeninėmis), sąlygos visoms kultūroms naudotis idėjų raiškos ir sklaidos priemonėmis.

KULTŪRŲ ĮVAIROVĖ IR KŪRYBIŠKUMAS

7 STRAIPSNIS. Kultūros paveldas kaip kūrybiškumo šaltinis

Kūryba išauga iš kultūrinės tradicijos, o tarpsta sąveikaudama su kitomis kultūromis. Todėl paveldą reikia saugoti, puoselėti ir išsaugoti ateities kartoms visas jo formas kaip žmonijos patirties ir siekių įrodymą, kad toliau būtų puoselėjama kūrybos įvairovė ir skatinamas tikras kultūrų dialogas.

8 STRAIPSNIS. Kultūros prekės ir paslaugos – unikalūs produktai

Dabarties ekonominės ir technologinės permainos atveria plačias galimybes kurti ir diegti naujoves. Tokiomis aplinkybėmis reikia skirti ypatingą dėmesį kūrybos pasiūlos įvairovei, pagrindinių autorius ir menininko teisių, kultūros prekių ir paslaugų unikalumui, nes šie dalykai, perduodantys informaciją apie tapatybę, vertybes ir prasmę, negali būti tapatinami su paprasčiausiomis vartojamosiomis prekėmis.

9 STRAIPSNIS. Kultūros politika kaip kūrybos katalizatorius

Kultūros politika, užtikrindama laisvą idėjų ir kūrinių sklaidą bei pasitelkdama vietinę ir pasaulinę kultūros pramonę, privalo sudaryti sąlygas kurti ir skleisti įvairius kultūros produktus ir paslaugas. Kiekviena valstybė, atsižvelgdama į savo tarptautinius įsipareigojimus, turi apsibrėžti kultūros politiką ir tinkamais būdais ją įgyvendinti, teikdama paramą veiklai arba priimdama atitinkamus teisės aktus.

KULTŪRŲ ĮVAIROVĖ IR TARPTAUTINIS SOLIDARUMAS

10 STRAIPSNIS. Kūrybinio potencialo stiprinimas ir pasaulinė sklaida

Esant dabartiniam kultūros produktų ir paslaugų sklaidos ir mainų netolygumui būtina stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą ir solidarumą, kad visoms šalims, ypač besivystančioms ar patiriančioms pereinamąjį laikotarpį, būtų suteikta galimybė kurti perspektyvią, nacionaliniu ir tarptautiniu mastu konkurencingą kultūros pramonę.

11 STRAIPSNIS. Viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas ir pilietinės visuomenės ugdymas

Kultūrų įvairovės išsaugojimas ir propagavimas – darnaus žmonijos vystymosi pagrindas. To negali užtikrinti vien rinkos dėsniai, todėl būtina iš anksto numatyti valstybinę politiką, aprėpiančią bendradarbiavimą su privačiu sektoriumi ir pilietinės visuomenės ugdymą.

12 STRAIPSNIS. UNESCO vaidmuo

UNESCO, remdamasi savo igaliojimais ir funkcijomis, įsipareigoja:

- a)** prisidėti prie to, kad principai, išdėstyti šioje Deklaracijoje, būtų įtraukti į tarpvyriausybinių struktūrų plėtros strategijas;
- b)** būti informacijos centru ir forumu, kuriame valstybės, tarptautinės vyriausybės ir visuomeninės organizacijos, pilietinė visuomenė ir privatus sektorius galėtų kurti bendras koncepcijas, numatyti tikslus ir veiksmus kultūrų įvairovės labui;
- c)** pagal savo kompetenciją vykdyti normatyvinę veiklą, kelti sąmoningumą ir stiprinti galias srityse, susijusiose su šia Deklaracija;
- d)** padėti įgyvendinti Veiksmų planą (pagrindinės jo gairės pridedamos prie šios Deklaracijos).

PAGRINDINĖS UNESCO VISUOTINĖS KULTŪRŲ ĮVAIROVĖS DEKLARACIJOS VEIKSMŲ PLANO ĮGYVENDINIMO GAIRĖS

Valstybės narės įsipareigoja imtis atitinkamų veiksmų ir skleisti UNESCO visuotinę kultūrų įvairovės deklaraciją, skatinti veiksmingą jos pritaikymą, bendradarbiauti siekdamos čia išvardytų tikslų:

1. stiprinti tarptautines diskusijas apie kultūrų įvairovę, ypač apie jos sąsajas su vystymusi ir įtaką vidaus ir tarptautinei politikai, numatyti galimybę sudaryti tarptautinį teisės aktą, skirtą kultūrų įvairovei;
2. aiškiau apibrėžti kultūrų įvairovės išsaugojimo ir propagavimo principus, normas, metodus ir būdus, taikomus ir vidaus, ir tarptautiniu lygiu, rodyti geriausius visuomenės sąmoningumo ir bendradarbiavimo ugdymo pavyzdžius;
3. skatinti žinių ir patirties mainus kultūrinio pliuralizmo srityje, siekiant palengvinti įvairios kilmės žmonių ir grupių integraciją į įvairialypę visuomenę;
4. gerinti kultūrinių teisių, kurios yra neatskiriama žmogaus teisių dalis, suvokimą ir aiškinimą;
5. saugoti žmonijos kalbinį paveldą, puoselėti saviraišką, kūrybą, idėjų sklaidą kuo įvairesnėmis kalbomis;
6. kur tik galima, visuose švietimo lygiuose skatinti kalbų įvairovę, kartu gerbiant gimtąją kalbą, puoselėti keletą kalbų mokymąsi nuo pat vaikystės;
7. propaguoti kultūrų įvairovės vertės suvokimą švietimo srityje, siekiant šio tikslo tobulinti mokymo programas ir mokytojų švietimą;
8. kur tinkama, į mokymo procesą įtraukti tradicinę pedagogiką, kad būtų išsaugoti konkrečioms kultūroms tinkami bendravimo ir žinių perdavimo metodai ir deramai jais pasinaudota;
9. ugdyti skaitmeninį raštingumą ir užtikrinti gebėjimą naudotis naujosios informacijos ir ryšių technologijomis (tai turi tapti ir dėstomuoju dalyku, ir pedagoginėmis priemonėmis, gerinančiomis švietimo paslaugų našumą);
10. remti kalbų įvairovę elektroninėje terpėje ir plėsti visuotinį prieinamumą prie viešosios informacijos per pasaulinius tinklus;
11. glaudžiai bendradarbiaujant su atitinkamomis Jungtinių Tautų organizacijomis priešintis elektroninei atskirčiai ir didinti besivystančių šalių galimybes naudotis

naujosiomis technologijomis, padėti išmokti jas valdyti ir palengvinti vietinės kultūros produkcijos sklaidą skaitmeniniu pavidalu ir užtikrinti tų šalių priėjimą prie pasaulinių skaitmeninių švietimo, kultūros ir mokslo šaltinių;

12. skatinti įvairaus turinio kūrinių gamybą, apsaugą ir sklaidą žiniasklaidoje ir pasauliniuose informacijos tinkluose, padėti visuomeniniam radijui ir televizijai leisti puikios kokybės garso ir vaizdo produkciją, atkreipti dėmesį į bendradarbiavimo sąrangą, galinčią palengvinti šios produkcijos sklaidą;
13. rengti kultūros ir gamtos, ypač žodinio ir nematerialaus kultūros paveldo, išsaugojimo ir puoselėjimo politiką ir strategiją, priešintis neteisėtam kultūros produktų ir paslaugų judėjimui;
14. gerbti ir ginti tradicinę kultūrą, ypač sukauptą vietinių tautų, pripažinti jos reikšmę (ypač tai pasakytina apie gamtosauką ir gamtos išteklių valdymą), skatinti darnią šiuolaikinio mokslo ir vietinių žmonių patirties sąveiką;
15. skatinti kūrėjų (menininkų, tyrėjų, mokslininkų, intelektualų ir kt.) mobilumą, tarptautinių mokslo tiriamųjų programų ir asociacijų kūrimą, stengtis išsaugoti ir stiprinti besivystančių ir pereinamojo laikotarpio šalių kultūrinį potencialą;
16. užtikrinti autorinių ir gretutinių teisių apsaugą, kad būtų plėtojama kūryba ir deramai atlyginama už kūrybinį darbą, taip pat, remiantis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 27 straipsniu, ginti visuomenės narių teises į kultūrą;
17. padėti kurti ir stiprinti besivystančių ir pereinamojo laikotarpio šalių kultūros pramonę, bendromis jėgomis kurti būtinausias infrastruktūras ir rengti specialistus; skatinti gyvybiškai svarbios vietinės rinkos kūrimąsi ir siekti, kad šių šalių kultūros produkcijai būtų lengviau patekti į pasaulinę rinką ir tarptautinius platinimo tinklus;
18. kurti kultūros politiką (į ją įtraukti sutarčių dėl paramos veiklai ir (arba) atitinkamos normatyvinės bazės sukūrimą), kuri propaguotų šioje Deklaracijoje skelbiamus principus ir atitiktų kiekvienos valstybės priimtus tarptautinius įsipareigojimus;
19. skatinti visus pilietinės visuomenės sluoksnius kurti valstybinę politiką, kurios tikslas būtų globoti ir propaguoti kultūrų įvairovę;
20. pripažinti ir remti galimą privataus sektoriaus indėlį į kultūrų įvairovės skatinimą, šiam tikslui steigti valstybinio ir privataus sektoriaus diskusijų forumus.

Valstybės narės rekomenduoja Generaliniam direktoriui atsižvelgti į šiose gairėse nurodytus UNESCO programų įgyvendinimo tikslus ir supažindinti su jomis Jungtinių Tautų institucijas bei kitas suinteresuotas tarpyvyriausybinės ir visuomeninės organizacijas, kad darbas, skirtas kultūrų įvairovės labui, būtų kuo veiksmingesnis.